

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14.12.2000, sp. zn. 20 Cdo 1897/98, ECLI:CZ:NS:2000:20.CDO.1897.1998.1

Číslo: 61/2001

Právní věta:

Jestliže dědic je z titulu svého dědického nároku věcně legitimován k podání žaloby o určení, že zůstavitel byl ke dni svého úmrtí vlastníkem věci, nemůže být tomuto určení na překážku okolnost, že i tento dědic zemřel a určovací žalobu namísto něj podávají jeho dědicové.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 14.12.2000

Spisová značka: 20 Cdo 1897/98

Číslo rozhodnutí: 61

Číslo sešitu: 9

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Řízení před soudem

Předpisy:

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Žalobou ze dne 21. 7. 1997 se žalobci domáhali určení, že vlastníkem ideální poloviny označených nemovitostí byl ku dni svého úmrtí J. S. Žalobu opírali o tvrzení, že darovací listina ze dne 28. 3. 1956, kterou J. S. převedl ideální polovinu nemovitostí na stát, je neplatná. Jmenovaný 14. 1. 1969 zemřel a jedinou jeho dědičkou ze zákona se stala pozůstalá manželka A. S. Jmenovaná pak zemřela dne 10. 1. 1983 a žalobci jsou podle závěti ze dne 29. 4. 1974 dědici veškerého jejího majetku.

O k r e s n í s o u d v Českých Budějovicích rozsudkem ze dne 24. 2. 1998 žalobu zamítl. Podle soudu k tomu, aby se žalobci mohli úspěšně domáhat uznání absolutní neplatnosti bezplatné nabídky státu, museli by být účastníky tohoto vztahu. V době sepisování závěti pak A. S. vlastníci předmětného majetku nebyla. Posléze soud uzavřel, že žalobcům nepřísluší domáhat se určení, že vlastníkem majetku byl ke dni svého úmrtí J. S., jelikož nejsou účastníky "tohoto právního vztahu".

K odvolání žalobců K r a j s k ý s o u d v Českých Budějovicích rozsudkem ze dne 7. 7. 1998 rozsudek soudu prvního stupně potvrdil. Odvolací soud se ztotožnil se závěrem soudu prvního stupně, že žalobci nejsou ve sporu aktivně věcně legitimováni, a uvedl, že nemají ani naléhavý právní zájem na požadovaném určení. Tento závěr – pokračoval odvolací soud – vychází z ustálené rozhodovací praxe a má oporu i v nález ze dne 20. 6. 1995, sp. zn. [III. ÚS 17/95](#), uveřejněném ve Sbírce nálezů a

usnesení Ústavního soudu ČR, svazku 3, ročníku 1995, dílu I. Ve věci je žalováno na určení vlastnictví, žalobci však především tvrdí absolutní neplatnost konkrétního právního úkonu, kterým přešel majetek původního vlastníka na stát. Ani neplatnost tohoto právního úkonu (i kdyby byla zjištěna) nelegitimuje kohokoli, byť by i měl naléhavý právní zájem, k vyvolání řízení o určení jeho neplatnosti. Věcně legitimován k takovému sporu je výlučně ten, kdo prokáže, že sám byl účastníkem tohoto právního vztahu. V konkrétním případě tomu tak není, jelikož darovací smlouva byla uzavřena mezi manžely S. a státem. Naléhavý právní zájem na určovací žalobě ve smyslu § 80 písm. c) o. s. ř. je pak dán zejména tam, kde by bez takového určení bylo ohroženo právo žalobce nebo kde by se bez takového určení jeho právní postavení stalo nejistým. Právní postavení žalobců jako nevlastníků majetku (jeho ideálního podílu) nemůže však být chováním žalovaného (vlastníka majetku) nikterak ohroženo. Požadované určení totiž nemůže nic změnit na jejich právním postavení, nezaloží jejich vlastnické právo (to by bylo možné až za předpokladu, že se v následném dědickém řízení stanou právními nástupci J. S.). Podle odvolacího soudu navíc v dané věci dochází i ke konkurenci předpisu obecného a zvláštního. Nárok na vydání zemědělského majetku, který přešel na stát darovací smlouvou uzavřenou v tísní, je nárokem podle § 6 odst. 1 písm. h) zákona č. 229/1991 Sb. a nároky upravené tímto zákonem nelze řešit jinak než podle něj. Proti svému rozsudku pak odvolací soud připustil dovolání, pokládaje za otázku zásadního právního významu možnost uplatnění nároku, se kterým žalobci neuspěli ve správním řízení podle restitučního zákona, v soudním řízení podle obecných ustanovení občanského zákoníku.

Žalobci (zastoupeni advokátem) podali proti rozsudku odvolacího soudu včas dovolání, jehož přípustnost opírají o ustanovení § 239 odst. 1 o. s. ř., namítajíce, že jsou dány dovolací důvody dle § 241 odst. 2 (správně odst. 3) písm. c) a d) o. s. ř., tedy že napadené rozhodnutí vychází ze skutkového zjištění, které nemá v podstatné části oporu v provedeném dokazování (písmeno c/), a že spočívá na nesprávném právním posouzení věci (písmeno d/). Za nesprávný mají dovolatelé především závěr odvolacího soudu, že nejsou věcně legitimováni k podání žaloby, a co do své aktivní věcné legitimace odkazují na závěry formulované v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 27. 6. 1996, sp. zn. 3 Cdon 991/96, podle něž se absolutní neplatnosti právního úkonu může dovolávat každý, nejen účastník právního vztahu. Nesprávné jsou podle dovolatelů i úvahy odvolacího soudu o nedostatku naléhavého právního zájmu na požadovaném určení, s tím, že je nesprávně vyložen i citovaný nálezn Ústavního soudu. Ústavní soud "vyslovuje naléhavý právní zájem" všude tam, kde by účastník mohl být vystaven konkrétní újmě; ta v daném případě spočívá v tom, že "nenaplněním procesních principů" se žalobcům "zatím nedostalo naplnění dědické posloupnosti". Aktivní legitimace a naléhavý právní zájem spolu v této věci úzce souvisejí a nelze je oddělovat. A. S. neodmítla dědictví po J. S., takže její závěť z 24. 9. 1974 při neplatnosti smlouvy z 28. 3. 1956 zahrnuje jak její majetek, tak majetek J. S. Odtud se odvíjí nesouhlas dovolatelů se závěrem, že případné určení absolutní neplatnosti smlouvy z 28. 3. 1956 nemůže nic změnit na jejich právním postavení. Požadované určení totiž zakládá právo žalobců jako dědiců A. S. navrhnout dodatečné projednání pozůstalosti, a kdyby bylo rozhodnuto, že A. S. zdědila majetek J. S., stali by se žalobci dědici jejího majetku. Dovolatelé rovněž odporují názoru odvolacího soudu, podle něž speciální předpis (zákon č. 229/1991 Sb.) vylučuje uplatnění nároku podle obecného předpisu (občanského zákoníku). Restituční řízení u pozemkového úřadu navíc není ukončeno a rozhodnutí v tomto řízení by umožnilo naplnit vlastnictví žalobců i podle speciálního předpisu. Výrok soudu by totiž byl základem dědické posloupnosti a toho, že žalobci mají (jako dědicové všeho majetku A. S., zahrnujícího i majetek J. S.) právo na vydání ideální poloviny nemovitostí. Jestliže odvolací soud vyšel z toho, že žalobci uplatňují nárok, se kterým již dříve neuspěli ve správním řízení, jde o skutkové zjištění, které nemá oporu v provedeném dokazování. Dovolatelé uzavírají, že naléhavý právní zájem na požadovaném určení je dán i z hlediska speciálního zákona, neboť výrok soudu je tu hmotným základem pro dokončení správního řízení. Proto dovolatelé požadují, aby Nejvyšší soud rozsudky soudů obou stupňů zrušil.

Dovolání je přípustné podle § 239 odst. 1 o. s. ř. a je i důvodné.

Nejvyšší soud proto rozsudek odvolacího soudu i soudu prvního stupně zrušil a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

Dovolací soud přihlíží z úřední povinnosti k vadám vyjmenovaným v § 237 odst. 1 o. s. ř. (tzv. "zmatečností") a (je-li dovolání přípustné) k jiným vadám řízení, které mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci; jelikož tyto vady řízení nejsou dovoláním namítány a z obsahu spisu se nepodávají, je žalobcům u dovolání, jehož přípustnost byla založena podle ustanovení § 239 odst. 1 o. s. ř., k dispozici pouze dovolací důvod uvedený v § 241 odst. 3 písm. d) o. s. ř. (srov. rozhodnutí uveřejněné pod číslem 34/1994 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek). Argumentem, že je dán dovolací důvod dle § 241 odst. 3 písm. c) o. s. ř., se tedy Nejvyšší soud jako právně bezcenným dále nezabýval.

Vzhledem k tomu, že odvolací soud nevymezil právně významné otázky výrokem rozhodnutí (srov. nálezn Ústavního soudu z 20. 2. 1997, sp. zn. [III ÚS 253/96](#), otištěný v příloze sešitu č. 7, ročníku 1997, Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek), je dovolání přípustné pro všechny právní otázky, na nichž napadené rozhodnutí spočívá a jejichž řešení bylo dovoláním zpochybněno. Dovolacím důvodem, který žalobci uplatnili podle ustanovení § 241 odst. 3 písm. d) o. s. ř., je pak dovolací soud vázán, včetně toho, jak jej dovolatelé obsahově vymezili (srov. § 242 odst. 1 a 3 o. s. ř.).

Právní posouzení věci je nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval.

Podle § 80 písm. c) o. s. ř. návrhem na zahájení řízení lze uplatnit, aby bylo rozhodnuto zejména o určení, zda tu právní vztah nebo právo je či není, je-li na tom naléhavý právní zájem.

Především je nutno uvést, že ustálená soudní praxe i právní teorie vychází z jiných závěrů o naléhavém právním zájmu a věcné legitimaci k podání žaloby na určení vlastnického práva, než jsou ty, v něž vyústily úvahy odvolacího soudu. Žalobu na určení neplatnosti právního úkonu (typicky kupní nebo darovací smlouvy), stejně jako žalobu na určení vlastnictví k věci, jež byla předmětem takové smlouvy, totiž může podat i osoba, jež nebyla účastníkem smlouvy (typicky pravý vlastník věci). Ustanovení § 80 písm. c) o. s. ř. nestanoví, že v určovacím žalobním návrhu (tzv. "petitu") smí jít pouze o právo žalobce vůči žalovanému. Nelze tedy vyloučit přípustnost toho, že předmětem určovacího petitu bude právní vztah mezi žalovaným a třetí osobou. Úspěch takové žaloby je ovšem podmíněn tím, že určení existence tohoto právního vztahu, jehož subjektem je třetí osoba, ovlivní právní postavení žalobce vůči žalovanému (shodný výklad se podává např. v díle Handl, V. - Rubeš, J. a kol., Občanský soudní řád, Komentář, Panorama Praha 1985, I. díl, str. 359). Věcnou legitimaci v řízení o určení, zda tu právo nebo právní vztah je či není, má ten, kdo je účasten právního vztahu nebo práva, o něž v řízení jde. Přitom může jít i o účast, jež se ve sporu o určení vlastnictví neprojevuje přímo vlastnickým nárokem žalobce k předmětu určení, nýbrž dědickým či restitučním nárokem žalobce k této věci. Úvahy formulované v odvolacím soudem zmiňovaném nálezn Ústavního soudu se těmito závěry neprotiví, nýbrž jsou s nimi naopak v plné shodě.

Nejvyšší soud již v rozsudku ze dne 31. 7. 1997, sp. zn. 2 Cdon 223/96, uveřejněném v časopise Soudní judikatura č. 6, ročník 1998, pod číslem 47, vysvětlil, že v řízení o určovací žalobě nejde jen o to, zda žalobce mohl mít podle hmotného práva vliv na vznik napadeného právního úkonu, případně o to, zda se jej právní úkon dotkl při svém vzniku, ale též o to, jak se následně určení promítne do jeho právních poměrů. Mohlo-li by takové určení založit právně významný následek v řízení o

dědictví po zůstaviteli (subjektu neplatného úkonu), pak dopad do právní sféry třetí osoby, jmenovitě dědice, vyloučit nelze.

Spor o tom, zda součástí dědictví po zůstaviteli je určitá věc (lhostejno, zda movitá či nemovitá), se v občanském soudním řízení typově řeší právě žalobou dědiců na určení, že zůstavitel byl v den svého úmrtí vlastníkem věci (srov. opět *mutatis mutandis cit. rozsudek*); je tomu tak právě proto, že je-li zde více dědiců a dědictví ohledně sporné věci nebylo vypořádáno, nemohou se dědicové bez dalšího domáhat určení, že jsou (spolu)vlastníky věci. Jestliže dědic je z titulu svého dědického nároku věcně legitimován k podání žaloby na určení, že zůstavitel byl ku dni svého úmrtí vlastníkem věci, pak nemůže být na překážku prosaditelnosti práva vymáhaného takovouto žalobou okolnost, že i tento dědic zemřel a určovací žalobu namísto něj podávají jeho dědicové. Ti přirozeně mají zájem na rozšíření okruhu majetku, jenž bude při úspěchu určovací žaloby zahrnut do jejich dědictví po tomto dědici.

Dovolatelům lze přisvědčit i potud, namítají-li, že požadovaným určením se nezakládá konkurence obecného předpisu s předpisem zvláštním (se zákonem č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů), jelikož tím nedochází k založení přímého vlastnického nároku dovolatelů k označeným nemovitostem (k podílu na nich), ani tím není řešena otázka, zda dovolatelům svědčí restituční nárok uplatňovaný dle cit. zákona.

Právní posouzení věci odvolacím soudem tudíž v řešených otázkách správné není a dovolací důvod dle § 241 odst. 3 písm. d) o. s. ř. byl uplatněn právem. Nejvyšší soud proto, aniž ve věci nařizoval jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.), rozsudek odvolacího soudu podle § 243b odst. 1, části věty za středníkem, o. s. ř. zrušil; se zřetelem k tomu, že důvody, pro které bylo zrušeno rozhodnutí odvolacího soudu, platí i na rozsudek soudu prvního stupně, zrušil Nejvyšší soud i jej a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení (§ 243b odst. 1, 2 a 5 o. s. ř.).